

Iwanow

ANTON TSJECHOV /
JOHAN SIMONS /
SCHAUSPIELHAUS
BOCHUM

Door schuld(en) bezwaard

Johan Thielemans

Gezien op 26 maart 2021
Streaming Schauspielhaus Bochum

Johan Simons' regie van Tsjechovs 'Iwanow' in Bochum is hartverscheurend. Diep pessimisme kleurt het verhaal van de man die geen plaats meer vindt in de wereld. Een intrigerend portret van een depressie, vertolkt door virtuoze spelers zoals de veel bekroonde Jens Harzer en Gina Haller, uitgeroepen tot actrice van het jaar. Een voorstelling die helemaal *corona-proof* is trouwens: dit is toneel zonder aanrakingen, maar toch van een grote emotionele intensiteit.

28 MAART 2021

Er overkomt me iets vreemds terwijl ik kijk naar deze 'Iwanow' bij het Schauspielhaus Bochum. Een vlaag van theaternostalgie komt over mij. Johan Simons ontdekte ik rond 1990. Ik was sterk onder de indruk van 'La Musica 2' naar Marguerite Duras dankzij een subtiele psychologische ontleding en een groot gevoel voor woorden en stiltes. Ook de absolute eenvoud was overrompend. Simons kende sindsdien een grote evolutie maar ik weet dat ook hij met weemoed terugdenkt aan deze tijd. Deze 'Iwanow' komt dan ook als een schok aan, omdat ze baadt in hetzelfde psychologische universum. Alles is geconcentreerd op de tekst, het ritme én de eenvoud. Even indrukwekkend, even aangrijpend.

De voorstelling heeft een verrassende levensloop. Na de première in 2020 volgde de *lockdown*. Nu heeft Simons besloten om de voorstelling te streamen. Maar zo eenvoudig ging dat niet, want alles moest nu coronaveilig gebeuren. Dat dwong hem ertoe de voorstelling opnieuw uit te denken, met als basisregel: iedereen blijft op veilige afstand, liefst op zijn stoel, en acteert in elk geval zonder de tegenspeler aan te raken.

Het resultaat is verbluffend, want die randvoorwaarden dwongen Simons tot creatieve oplossingen, die allermindst als noodoplossingen overkomen. Je ziet een volstrekt volwaardige opvoering. Sterker nog: sommige scènes hebben een andere uitstraling dankzij de materiële beperkingen. Dat merk je bijvoorbeeld bij

de scenes tussen Iwanow en Sascha. Jens Harzer en Gina Haller zie je naar elkaar smachten. Er ontstaat een sterke seksuele sfeer – precies dankzij het verbod op aanraking dat lichamen uit elkaar houdt. Zij draaien en cirkelen rond elkaar als in een paringsdans – niet alleen in de woorden maar met fysiek acteren.

Het toppunt bereiken de spelers als ze finaal naast elkaar op de grond liggen en hun voeten elkaar raken. Teder, vervuld en onvervuld, zo sterk is dit dubbelzinnig gebaar. Het is lichamelijk en concreet, en tegelijkertijd als een abstractie. Dit innige contact (twee tenen) straalt een sterker verlangen uit dan wanneer de lichamen hun precorona vrijheid zouden hebben. Of hoe het virus een stimulans voor de verbeelding kan zijn.

Simons beschikt over een interessant gezelschap in Bochum: een groep spelers die aan elkaar gewaagd zijn als een voorbeeld van ensemble acteren. In het derde bedrijf zitten drie vrienden aan tafel en laven ze zich aan wodka. Het is in muzikale termen een virtuoos trio, met een dronkenschap die langzaam toeneemt. Voorbeeldig in zijn ingehouden soberheid groeit de scène met drie sterke acteurs uit tot de roes van de wanhoop rond problemen van geld en huwelijk.

Natuurlijk valt de nadruk op de twee hoofdrolspelers. Voor de rol van Iwanow beschikte Johan Simons over Jens Harzer. Ik zag deze acteur nog maar pas in ‘Der Geizige’, een productie van Thalia Theater Hamburg (zie het verslag in Pzazz op 23 maart 2021). Daarin vertolkt hij op extravagante wijze de vrek in Molières gelijknamige komedie. Bij Tsjechov zie je hem van een heel andere kant. Zijn Iwanow is helemaal naar binnen gekeerd, en zit slecht in zijn vel. Dat kan je zien aan zijn voeten, die geen rust vinden. Hij fluistert bijna. Maar bij elk woord weet hij zijn pijn, zijn vertwijfeling en zijn reddeloosheid te laten meeklinken. Hij reageert op zijn medespelers vaak met slechts een zucht, een ongecontroleerd gebaar of een angstige blik, en blijft altijd buiten de groep staan.. Zoals hij op een stoel zit, is hij een zielig personage.

Het is die kwetsbaarheid die hem aantrekkelijk maakt voor het jonge meisje Sascha. Gina Haller is eerst opgewekt en gutig, één en al levensvreugde. Zuiver en puur, maar ook sterk. Ze wordt door deze geïsoleerde man gefascineerd. Eerst wil ze helpen, maar hoe verder de verhouding zich ontplooit, des te ingewikkelder haar gevoelens worden. Dat loopt tragisch af met iwanows zelfmoord. Haar reddingspoging blijkt dan totaal mislukt.

Slechts een scherp gevoel van medelijden maakt zich van de toeschouwer meester

Maar was hij wel te redden? Iwanow wordt bezwaard door schuldgevoelens tegenover zijn echtgenote. Hij houdt niet meer van haar, maar als blijkt dat ze aan terminale tuberculose lijdt, zit hij gevangen in een tegenstrijdige gevoelens waarbij schuld doorweegt. Wat zijn huwelijk voor hem betekende, blijft ongewis: was het liefde, of was hij uit op haar geld? De nieuwe liefde voor Sascha verlost hem niet van zijn twijfels en onzekerheden.

Het brengt hem tot een monoloog waarin hij zijn innerlijke strijd uitspreekt. Het gaat over vragen als: ‘Wie ben ik?’, ‘Wat is mijn plaats?’, ‘Hoe zwaar weegt mijn schuld?’, ‘Zijn mijn motieven zuiver op de graat?’. Die laatste vraag is belangrijk, want hoe kan zijn liefde voor Sasha zuiver zijn als ze afkomstig lijkt uit een rijke familie. Die dubbelheid tussen oprechte gevoelens en berekening drijft Iwanow tot wanhoop.

Jens Harzer doet ons deze tegenstrijdige gevoelens begrijpen door zijn superieur acteren, ondersteund door subtiel camerawerk: bij elke wending in de tekst hanteert Harzer een ander stemgebruik. Zijn twijfelende, eindeloze onzekerheid klinkt op uit pijnlijk fluisteren. Maar als een wanhopige woede uit zijn binnenste opborrelt, verheft hij zijn stem met een verbazende kracht. En steeds zijn er zijn ogen – blikken die spiegels van een gepijnigde ziel zijn. Alles is zo uitzichtloos, dat zijn zelfmoord een logisch gevolg is. Als toeschouwer word je diep getroffen want je wordt deelgenoot aan zijn pijn. Maar je voelt als toeschouwer ook het woord ‘anthologiemoment’ opborrelen: dit is een monoloog van een geniaal acteur.

Johan Simons heeft de voorstelling een rustig ritme gegeven, met veel stille momenten. Hij is trouw aan de tekst, voegde er een interessant element aan toe. Bij de overgangen tussen de bedrijven laat hij de Nederlandse Romy Vreden een Amerikaanse song zingen. De Billie Holiday klassieker *Lover Man* duwt het centrale gevoel van gemis en verlangen helemaal op de voorgrond. Prachtig, en helemaal a capella, gezongen, trouwens.

Bij afloop ben je vergeten dat deze voorstelling onder de coronastolp zat. Het virus wordt onzichtbaar en staat emotionele participatie nergens in de weg. Slechts een scherp gevoel van medelijden maakt zich van de toeschouwer meester: medelijden met deze verwarde man, medelijden met het meisje dat zo gehavend uit haar strijd komt. Tegen de achtergrond van een maatschappij waar iedereen door schulden bezwaard is, zodat geld alle verhoudingen kleurt. Elk aspect draagt bij tot het totale pessimisme waarvan de schrijver Tsjechov hier getuigt.

De Duitse pers noemde de voorstelling een kunstwerk – en, inderdaad, dit is een goed eindoordeel, of ook: dit is een grote Johan Simons.

P.S. het gezelschap meldt dat deze registratie maar één keer te zien was. Dat gaat in de grond in tegen de mogelijkheden van de hedendaagse techniek. Vandaar een oproep: laat deze 'Iwanow terug op het scherm komen!